

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա
ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ԽՕՍՔԸ ՄԱՅՐ ՏԱԾԱՐՈՒՄ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ
ԶՈՀԵՐԻ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻ ՀՈԳԵՀԱՆԳՍՏԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԻՆ

(15 Յունուար 1989 թ.)

Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ. Ամէն:

«Ոյք վարէին արտասուօք, ցնծութեամբ հնձեսցեն»:

«Ովքեր արտասուքով են սերմանում, նրանք ցնծութեամբ պիտի հնձեն»:

Սիրելի հաւատացեալ ժողովուրդ,

Այս խօսքերը գրի է առել աստուածային ներշնչումով մեծ սաղմոսերգուն՝ Դաւիթ մարգարէն, սրանից չորս հազար տարիներ առաջ: Մարդկային ճակատագրի խորհուրդներից մէկն է այս, դարեր շարունակ: Յաճախ մարդիկ և ժողովուրդներ արտասուքով են սերմանում, բայց կը գայ օրը, երբ նրանք կը հնձեն ուրախութեամբ: Ողբերգութիւնը կը վերածուի յոյսերի իրականացման, վերածննդի:

Սգակիր ժողովուրդ, անցան քառասուն օրեր այն ահաւոր օրումնից՝ Դեկտեմբերի 7-ից, երբ մեր ամբողջ երկիրը և համայն հայ ժողովուրդը մեծ հարուած ստացաւ, գրեթէ աննախընթաց, ահագնածաւալ մի երկրաշարժով, որը քարուքանդ արեց բազմաթիւ քաղաքներ և շէն գիւղեր Շիրակի ու Լոռուայ հայոց աշխարհներում: Պատմութեան մէջ քիչ անգամներ են յիշում նման սաստիկ երկրաշարժներ, որոնք այլապէս բնական օրէնքների համաձայն բացատրութիւններ ունեն, երկրագնդի ներքին շերտաւորումների ու շարժումների հետ կապուած, ե որոնք դժբախտաբար կրկնւում են ժամանակի ընթացքում, մանաւանդ աշխարհագրական այն շրջաններում, որոնք երկրաբանական կառուցուածքով ենթակայ են երկրաշարժների, ինչպիսիս է հենց մեր աշխարհը, ամբողջ Անդրկովկասը, մինչև Արեւելք: Բայց այս անգամ մեր ճակատագիրը ահարկու եղաւ, որովհետև աննախընթաց էր այս երկրաշարժի սաստկութիւնը, որի հետևանքով, ինչպէս գիտէք, աւելի քան քսանհինգ հազար մեռեալներ ու հազարաւոր վիրաւոր-

ներ եղան և մօտ կէս միլիոն բնակիչներ մնացին անտուն: Եւ, աւա՛ղ, մահացածների մէջ մեծ է թիւը մանաւանդ երեխաների ու պատանիների: Համայն մեր ազգը սգի մէջ է և՛ Հայաստանում, և՛ Սովետական Միութեան միւս հանրապետութիւններում, որտեղ մեծ թուով հայեր են ապրում, և՛ արտասահմանում՝ հայ սփիւռքում: Այսօր չկայ հայ մարդ աշխարհի վրայ, ուր էլ նա բնակուելիս լինի, որ վշտակից չլինի Հայաստանի ժողովրդին: Ձեզանից ամէն մէկը ամէն օր ապրում է այս ողբերգական իրավիճակը: Գուցէ ձեզանից շատերը անձամբ կարողացան այցելել աղէտեալ շրջանները, ինչպէս եւ Դեկտեմբերի 11-ին գնացի Լեւոնական և իմ աչքով տեսայ ահաւոր իրականութիւնը: Եւ մտադիր եմ առաջիկայ շաբաթուայ ընթացքում վերստին այցելել աղէտեալ վայրերը:

Այսօր, համաձայն մեր եկեղեցական աւանդական կարգի, մենք հաւաքուած ենք կրկին աղօթելու զոհուածների հոգիների համար, հանդիսաւոր հոգեհանգստեան արարողութեամբ: Հոգեհանգստեան արարողութիւններ են կատարում այսօր Հայաստանի բոլոր եկեղեցիներում, նաև Լեւոնականում ու Սպիտակում, ուր մենք հոգևորականներ ուղարկեցինք այստեղից որպէսզի Սպիտակ քաղաքի աւերակների վրայ իսկ հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուի: Նաև արտասահմանում Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ բոլոր աղօթքի Տներից աղերս պիտի բարձրանայ առ Աստուած, որպէսզի Տէրը քաղցրութեամբ ընդունի հոգիները բոլոր զոհուածների և արժանի անի նրանց երկնային արքայութեանն ու յաւիտեական կեանքին:

Անկասկած նրանց յիշատակը անմոռաց կը մնայ մեր բոլորի մէջ: Այս հոգեհանգստով չի վերջանում մեր սուգը: Մեր սուգը, մեր վիշտը պիտի շարունակուի երկար տարիներ, և նրանց յիշատակը հաւանաբար պիտի ամմահացուի մի յատուկ յուշարձանով՝ կառուցուած այնտեղ, աղէտեալ շրջաններում, որպէսզի գալիք սերունդները միշտ յիշեն մեր օրերի մեծ Եղեռնը:

Միրելի ժողովուրդ, աղօթքից յետոյ երևի մեր ուշադրութիւնը պէտք է դարձնենք դէպի մեր ապագան, որպէսզի հնարաւոր չափով արագ բուժուեն մեր ազգի խոր վերքերը, և սկսուի վերաշինութիւնը քանդուած, աւերուած քաղաքների ու գիւղերի: Ինչպէս գիտէք, բացի չորս քաղաքներից, քանդուած են նաև 58 հայկական գիւղեր ամբողջապէս կամ մասամբ: Այս օրերին հսկայ աշխատանք է կատարում այդ շրջաններում, որպէսզի փլատակները հեռացուեն, ճանապարհները բացուեն, շէնքերը, որոնք վթարի են ենթարկուել՝ փլցուեն, ու զարնանը սկսուեն վերաշինութեան աշխատանքները: Հսկայական միջոցների կարիք կայ, նաև մեքենայական սարքաւորումների, որպէսզի առաջիկայ երեք տարիների ընթացքում վերաշինուեն այդ քաղաքներն ու գիւղերը:

Մենք մխիթարուած ու երախտապարտ ենք անշուշտ, որ այս վիթխարի աշխատանքի իրականացման համար լայն միջոցներով մեզ օգնութեան ձեռք են երկարել եղբայրական ժողովուրդները և Խորհրդային կառավարութեան կենտրոնական մարմինները: Ինչպէս գիտէք, մինչև 10 միլիարդ ռուպլու պիտո՞ւն է յատկացուելու կենտրոնական կառավարութեան կողմից, և ամէն տեսակի մեքենաներ՝ վերաշինութեան գործը յաջողութեամբ պսակելու համար:

Վերջին մէկ ամսուայ ընթացքում մեծ չափերով աշխատանք է ծաւալուել աղէտի ենթարկուած քաղաքներում ու գիւղերում: Հայ բանուորների և մեր բանակային ուժերի կողքին, սքանչելի անձնագոհութեամբ, 10—20°

սառնամանիքի պայմաններում աշխատում են աւելի քան քսան հազար կամաւոր որակեալ բանուորներ իրենց մեքենայական սարքաւորումներով՝ ժամանած Ռուսաստանից, Ուկրաինայից, Վրաստանից, Մոլտաւիայից և այլ հանրապետութիւններից: Երեւկայեցէք, Լեւինականը գրեթէ արդէն մաքրուել է հազարաւոր քանդուած շէնքերի փլատակների կոյտերից:

Ինչպէ՞ս չգնահատել այս հսկայ աշխատանքը և երախտապարտ չլինել այդ հայասէր եղբայր ազգերի զաւակներին:

Նաև արտասահմանից, որոշ պետութիւնների կողմից, խոստումներ կան, որ իրենց մասնակցութեան բաժինը բերեն վերաշինութեան գործին: Խոստումներ կան Իտալիայից, Միացեալ Նահանգներից, Ֆրանսիայից, Անգլիայից ու հետագայում գուցէ խոստումներ լինեն նաև այլ պետութիւններից: Ինչպէս գիտէք, պէտք է վերակառուցուեն հարիւրաւոր դպրոցներ, հիւանդանոցներ, տասնեակ հազարաւոր բնակելի շէնքեր և հասարակական շէնքեր ու բազմահարկ գործարաններ: Այս օրերին բոլորս զգում ենք և մխիթաւում, որ մեզ հետ են ոչ միայն Խորհրդային Միութեան եղբայր ժողովուրդները, այլև համարեա ամբողջ աշխարհը:

Ես ջերմ շնորհակալութիւն պետք է յայտնեմ նաև արտասահմանեան բազում պետական իշխանութեանց՝ նրանց մարդասիրական վերաբերմունքի և կատարած օգնութիւնների համար: Այստեղ չեմ կարող երախտագիտութեամբ չլիջել քրիստոնէական քոյր Եկեղեցիների վերաբերմունքն ու անմիջական օգնութիւնները՝ Ֆրանսիայից, Իտալիայից, Միացեալ Նահանգներից, Արևելեան և Արևմտեան Գերմանիաներից ու Լեհաստանից, Զուիցերիայից, Աւստրիայից, Սիրիայից, կրօնական «Գարիդաս» կազմակերպութեան տարբեր կենտրոններից ու Ժնևի Եկեղեցիների Համաշխարհային Խորհրդից:

Իմ օրհնութիւնը բոլորին:

Սիրելի ժողովուրդ, արտասահմանի հայերը ևս տոգորուած են նոյն զգացմունքներով, իբրև մեր հարազատ եղբայրներն ու քոյրերը: Գրեթէ ամէն տեղ ծրագրեր են մշակուած վերաշինութեան գործին մասնակցելու իրենց հնարաւորութեանց չափով: Երևի մի քանի ամիս անց յայտնի կը լինի, թէ արտասահմանի հայութիւնը ինչ չափով կը կարողանայ իր օգնութեան բաժինը մատուցել: Մէկ բան սակայն այսօրուանից կարող եմ ձեզ ի գիտութիւն յայտնել, որ ամերիկահայերը՝ Գանատայից, Միացեալ Նահանգներից, Պրագիլիայից և Արկենթինայից, որտեղ ապրում են մօտ մէկ միլիոն հայեր, պատրաստ են օգնութեան ձեռք երկարելու: Այդ նպատակով ինքս պիտի գնամ մի երկու շաբաթ յետոյ Ամերիկա՝ Նիւ-Եորք, որտեղ հրաւիրուած են այդ երկրների հայ համայնքների ներկայացուցիչները՝ հոգևորականներ և աշխարհականներ, որպէսզի իմ օրհնութիւնը տանեմ Սուրբ Էջմիածնից և մայր հայրենիքից, ու սկիզբը դրուի այն կազմակերպութեան, որը պիտի ստանձնի որոշ շինարարական իրագործումներ Ստեփանաւան քաղաքում: Իմ վերադարձից յետոյ յայտնի կը դառնայ, թէ ինչ չափերի պիտի հասնի այդ օգնութիւնը, սակայն ես վստահ եմ, թէ ամերիկահայ ժողովուրդը իր առաւելագոյնը պիտի իրականացնի, որպէսզի պատուով կատարի իր հայրենաշէն պարտականութիւնը: Այդ առիթով ես հրաւիրել եմ նաև Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ Կաթողիկոսին, որը երեք շաբաթ առաջ այստեղ էր, որպէսզի Նիւ-Եորք քաղաքում միասին լինենք և միատեղ հովանաւորենք Ստեփանաւան քաղաքի վերաշինութեան գործի սկզբնաւորումը:

Ահա այս յոյսերով, ապագայի այս հեռանկարներով, թեև վշտահար սրտով, թեև սգաւոր, բայց նաև ոգևորուած ապագայի այս ծրագրերով, պիտի մեկնենք դէպի Ամերիկա:

Այս շրջանին, սիրելի հաւատացեալներ, մեզանից նախ պահանջում է չմոռանալ յիշատակը մեր զոհուածների: Մեծ վիշտը մեր սրտերում ծրարած, համակուենք մէկս միւսի հանդէպ սիրով, եղբայրական գորգութեամբ, մոռացութեան տանք ամէն ուրիշ հարցեր, դառնանք մէկ ու անբաժան Եկեղեցի, մէկ ու անբաժան ժողովուրդ՝ մէկ մայր հայրենիքով, մեր հայրենի ղեկավարներին հաւատարիմ ու նեցուկ, որոնք նոյնպէս տոգորուած են մեր բոլորիս զգացումներով և նուիրուած՝ մեր քանդուած քաղաքներն ու գիւղերը վերակառուցելու մեծ ծրագրերի կենսագործմանը: Ես օրհնում եմ այս միասնութիւնը՝ միասնութիւնը հայ ժողովրդի, հայրենի կառավարութեան և արտասահմանի հայութեան: Այսպիսով է, որ պիտի կարողանանք դիմագրաւել բոլոր դժուարութիւնները, որոնք դեռևս կան մեր առջև մինչև իրականացումը վերաշինութեան ծրագրերի:

Սիրելի ժողովուրդ, թոյլ տուէք, որ յայտնեմ մի բաղձանք ևս՝ ուղղեալ մանաւանդ մայրերին, բաղձանք՝ անցնելու թիւը մեր ժողովրդի մայր հայրենիքում: Հրաւեր եմ կարդում, որ ամէն հայ մայր այսօր ուխտ կատարի յաւելեալ մի երեխայ ծնելու, որպէսզի մէկ երկու տարուայ ընթացքում մեր երկիրը ունենայ յաւելեալ յիսուն հազար ծնունդներ: Ահա սրբազան մի պարտականութիւն, որի համար ես իմ օրհնութիւնն եմ տալիս և իմ կոչը ուղղում բոլոր հայ ընտանիքներին, բոլոր հայ մայրերին: Մեր ազգը անցեալում էլ շատ անգամներ կոտորուել է և նոյնիսկ աւելի մեծ չափերով, ինչպէս 1915-ի մեծ Եղեռնի ժամանակ, երբ մենք կորցրեցինք մօտ երկու միլիոն ժողովուրդ, մեր ազգի կէտը, և սակայն մեր սգաւոր ազգը իր հաւասարակշռութիւնը չկորցրեց, շուտով հաւաքեց իր ուժերը ու նոր վերածննդի դռները բացեց մեր նոր հայրենիքի կազմաւորումով, մայր Հայաստանի վերակառուցումով, վերազարթօնքով՝ 1918-ի Սարդարապատի յաղթանակից յետոյ: Այսօր մենք նոյն ժողովուրդն ենք: Աշխարհում շուրջ եօթը միլիոն հայեր են ապրում, որոնցից երեք միլիոն և աւելին՝ Հայաստանում: Այսպիսի ժողովուրդ չի կարող իր յոյսը կորցնել, չի կարող տկարանալ, չի կարող իր հաւասարակշռութիւնը կորցնել, չի կարող չդիմել դէպի նոր լուսաւոր ապագայ: Մեր բոլոր յոյսերի իրականացումը կախուած է մեզանից, կախուած է հայ ժողովրդից, ձեզանից ամէն մէկից:

Այս ուխտով, այս երազանքներով, այս լաւատեսութեամբ, վերածննդի այս տեսիլքով հրաւիրում եմ ձեզ այժմ աղօթել մեր զոհերի արդար հոգիների համար: Թող Աստուած քաղցրութեամբ ընդունի նրանց հոգիները և արժանի անի երկնից յաւերժական լոյսին:

«Ողջ լերութ գօրացեալ Սուրբ Հոգով և յաւետ օրհնեալ ի Տեառնէ և ի Մէնջ». ամէն:

